

CHAIN!

"EEN VISIEDOCUMENT OVER HET STEDELJK CULTUREEL NETWERK ARNHEM-NIJMEGEN"

02
469

02-469

02-469

Beeldbank
Herengracht 415
1017 CP Amsterdam
Tel. 6243739

CAIN!

"EEN VISIEDOCUMENT OVER HET STEDELIJK CULTUREEL NETWERK ARNHEM-NIJMEGEN"

Samenstellers:

Directies culturele instellingen uit Arnhem en Nijmegen

De inzet

In dit cultureel visiedocument presenteren de initiatiefnemers van CAN! richtinggevendende plannen en initiatieven om te investeren in een hoogwaardig cultureel leven binnen het gebied van het Knooppunt Arnhem-Nijmegen. Om te komen tot dit document, hebben de directies van de grotere culturele instellingen uit beide steden de hoofden bij elkaar gestoken. Zij willen hiermee op persoonlijke titel een brug slaan tussen dat wat gaande is op ruimtelijk, economisch en sociaal gebied en ontwikkelingen binnen de eigen culturele sector. Zij kijken daarbij over de muren van de eigen instelling en de eigen stad. Zij zien het document als een kans een culturele dialoog binnen het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen tot stand te brengen. Dit alles is gesymboliseerd in CAN!

CAN!

Met dank aan:

Reinoud van Assendelft de Coningh (Reinoud van Assendelft BV)
Theo Camps (Rijnconsult)
Muus Groot (RTV Gelderland)
Willem Hillenius (Hogeschool voor de Kunsten Arnhem)
Geert Jansen (Knooppunt Arnhem-Nijmegen)
Ronald Migo (Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Centraal Gelderland)
Jeanne Mulder (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)
Jan Peters (Katholieke Universiteit Nijmegen)
Bert Slingenberg (oud-wethouder Arnhem)
Piet Wijn (Ondernemerssociëteit KAN)
Harry de Vries (BASF)

Het document is financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van Gemeente Arnhem, Gemeente Nijmegen, Provincie Gelderland, Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN) en Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Centraal Gelderland.

Arnhem-Nijmegen, maart 2001

Inhoud

1. CAN!: leverancier van kwaliteit

Korte introductie

2. Alles in samenhang te bezien

Ontwikkelingen die vragen om een geïntegreerde aanpak

3. Een kentering tekent zich af

De noodzaak van een samenhangende visie voor de culturele infrastructuur

4. Cultuur: spanningsvelden

Spanningsvelden en kenmerken in de hedendaagse sector kunst en cultuur

5. De geboorte van CAN!; een profiel met meerwaarde

Contouren van een tiental ontwikkelingsbeelden

6. Een plaats geven

Concretisering van het gemeenschappelijk cultureel profiel

7. CAN!: een huis voor artistiek en cultureel ondernemerschap

Kernpunten van strategisch bestuur in de sector kunst en cultuur

8. De noodzaak van een culturele dialoog

Het vervolg op dit document; hoe te komen tot een culturele dialoog

Boxen: 1. De kwaliteit van het verhaal

2. Over de financiering

3. Memo: rapportage 2016

4. CAN! en de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening

5. Over cultureel ondernemerschap, een uitwerking.

Lijst met gebruikte afkortingen

Inleiding

Met dit document voeren de initiatiefnemers van het Cultuurprofiel Arnhem-Nijmegen (CAN!) u mee op een culturele reis naar het jaar 2015. Samen met u starten we bij de kansen en verworvenheden van het culturele leven van vandaag in het Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN) en eindigen we al discussierend en filosoferend in een (inter)nationaal gewaardeerde regio in het jaar 2015, die bekend staat om haar inspirerende evenwicht tussen natuur en cultuur. Bezien vanuit een andere invalshoek, is het tevens een reis die voert van de lessen uit verleden en heden naar concrete beelden van de toekomst, die hopelijk ook u uitdagen en aansporen om actief mee te denken over de wijze waarop het culturele leven in het KAN bestuurlijk, maatschappelijk, planologisch en economisch een fundamentele plaats krijgt. Ziet u het document als een reisgids die eerder boeiend dan bindend wil zijn.

De opstellers willen met dit document in de eerste plaats de volgende doelgroepen bereiken: bestuurders van Arnhem en Nijmegen en omliggende gemeenten, de provincie, KAN, Euregio, kunstenaars, kunstenaarsverbanden, ondernemingen, instellingen, media en -last but not least- betrokken cultuurliefhebbers. Zij allen zullen uiteindelijk mede bepalen of en hoe onze visie tot realiteit kan worden gebracht. Meer op afstand hopen we dat onze collega's elders in het land en politici in Den Haag en Brussel zich geboeid weten door ons cultureel gedachtegoed. Ook zij kunnen als actor invloed uitoefenen om in het oosten van het land, dat tevens trefpunt is tussen Randstad en Ruhrgebied, een aantrekkelijk en inspirerend cultureel klimaat te realiseren.

CAN!

1. CAN! leverancier van kwaliteit

Het nu voor later

In 2015 telt Arnhem ca. 160.000 inwoners (nu: ca. 138.000) en Nijmegen ca. 180.000 inwoners (nu: ca. 152.000). Het voorzieningenniveau van beide steden tezamen is in 2015 gericht op 800.000 mensen (nu: 600.000). In dat jaar zal deze bevolking meer nog dan vandaag een multinationaal karakter hebben en zullen allerlei culturen aanwezig zijn. Anno 2001 kunnen we slechts speculeren over de vraag welke culturen dominant dan wel minder dominant zijn en welke bijdrage zij leveren aan het culturele klimaat van beide steden en de omliggende gemeenten. Zeker is dat we aan het begin van de 21e eeuw kunnen werken aan een duurzame culturele infrastructuur van het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen, die ook in de toekomst ruimte biedt om die intrigerende culturele diversiteit te tonen en te beleven. Het nu al vormgeven van zo'n culturele netwerkstructuur is een uitdagend en spannend proces.

Met de precisie van een Zwitsers horloge zal in 2015 dagelijks in het Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN) de Hoge Snelheidstrein halt houden. We weten niet welke culturele voorkeuren al die duizenden mensen hebben die het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen bezoeken. Ook de komst van de Betuwelijn (met Valburg als concentratiepunt) zal een nu nog niet bekend stempel drukken op de bedrijvigheid en het landschap tussen en rond de beide steden. Waar we in 2001 voor kunnen zorgen is de totstandkoming van een aantrekkelijk landschap waar het voor de eigen bewoner én de buitenstaander goed toeven is. Niet alleen denkend maar ook handelend kunnen we nu met elkaar een omgeving creëren, waarin culturele verrijking afgewisseld wordt met ontspanning en rust in de natuur. De opdracht luidt kort en krachtig om het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen ook in de toekomst te voorzien van in het oog springende culturele kwaliteiten. Alleen met de nodige creativiteit van alle betrokkenen is zo'n uitdagende en inspirerende opdracht te realiseren.

Bezinning vanuit het heden

Het is niet alleen de verre toekomst die vraagt om bezinning. Ook in het heden vinden processen plaats die een heroriëntering op de culturele infrastructuur van Arnhem en Nijmegen noodzakelijk maken. Een voorbeeld is het dichtgroeien van de ruimte ten westen van de vervoerslijnen die de beide steden met elkaar verbinden (zie ook de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening). Een dergelijke groei doet de vraag rijzen of het huidige culturele voorzieningenniveau nog wel adequaat is. Een andere vraag is op welke cultuurplanologische wijze de beide steden een tastbare verbinding met elkaar aangaan. Als we zo'n vraag niet uitdrukkelijk aan de orde stellen, riskeren we wildgroei en geven we het initiatief uit handen. De wildgroei van de verstedelijking staat op gespannen voet met de inhoud van een kwalitatief gerichte culturele planologie. Van geheel andere orde zijn de demografische en sociaal-politieke veranderingen. Het multicultureel samenleven krijgt meer en meer aandacht. Culturele voorkeuren staan sterk onder de invloed van de digitale revolutie. Ook de opkomst van het Europees cultureel burgerschap laat zich gelden, zij het vooralsnog in houtskoolschetsen en niet voor iedereen in overtuigende vorm.

Het antwoord op de verschillende vragen, moet niet verzanden in utopische blauwdrukken, maar moet aansporen tot samenwerking en ontwikkeling van een uitdagend cultureel klimaat. Het is van groot belang dat de culturele

sector niet met de rug naar deze ontwikkelingen toe staat, maar eigen visies weet te schetsen waarbij ruimtelijke, economische en sociaalstedelijke aspecten een rol spelen (zie ook box 1).

Het Knooppunt Arnhem-Nijmegen is meer

Het KAN-gebied omvat meer dan de steden Arnhem en Nijmegen. Aan KAN zijn ook verbonden: Angerlo, Bemmelen, Beuningen, Didam, Doesburg, Duiven, Groesbeek, Heumen, Millingen aan de Rijn, Mook en Middelaar, Overbetuwe, Renkum, Rheden, Rozendaal, Rijnwaarden Ubbergen, Westervoort, Wijchen en Zevenaar. Hoewel in dit document deze steden afzonderlijk niet aan de orde komen, mogen hun landschappelijke, culturele en cultuurhistorische waarden niet veronachtzaamd worden. Bij het realiseren van de hier gepresenteerde initiatieven zal in goed overleg met de KAN-gemeenten integratie van deze waarden kunnen plaatsvinden. Dit laatste uitgangspunt sluit nauw aan bij de cultuurpolitiek van de Provincie Gelderland die in haar cultuurnota 2001-2004 een zwaar accent heeft gelegd op verbindingen tussen steden en gebieden.

Losse visies; de noodzaak van integratie

Aan het eind van de 20e en het begin van de 21e eeuw hebben de gemeenten Arnhem en Nijmegen visies verspreid over hun steden in het jaar 2015. Bij Arnhem gaat het (in: Arnhem op weg naar 2015) om de volgende vier uitdagingen:

1. De vergroting van de kwaliteit van de stedelijke samenleving
2. Het in overeenstemming brengen van ecologische en economische mogelijkheden met het karakter van de stad en van de bevolking
3. Het beter benutten van de stedelijke ruimte
4. Het vergroten van de belevingswaarde van de stad

In Nijmegen is nog geen formeel document gepubliceerd. Vooralsnog zijn (in: Koersbericht 2015) voor de stad meer sociaal-maatschappelijke ambities rond wonen en werken geformuleerd:

Over het wonen:

- Je thuis voelen
- Je voelt dat je in de oudste stad van het land woont
- Je voelt dat je in een prachtige omgeving woont
- Je voelt dat je in een ongedeelde stad woont.

Over het werken:

- Voldoende inkomen
- Het bestaande bedrijfsleven versterken
- Stimuleren van kleinschalig ondernemerschap
- Versterking biomedisch cluster
- Versterking vestigingsklimaat (locaties en bereikbaarheid)

Beide visies reppen over elkaars bestaan, maar gaan niet of nauwelijks in op de noodzaak van een gezamenlijke aanpak. Bij het samenstellen van dit document is deze werkwijze radicaal losgelaten. In de ogen van de directies van de Arnhemse en Nijmeegse culturele instellingen kan anno 2001 een cultuurpolitieke visie niet meer eenzijdig vanuit één stadskern uit het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen worden beschreven. De algemene ambities die de steden op KAN-schaal en daarbuiten nastreven kunnen immers niet meer door een afzonderlijke beleidsvisie per stad worden gerealiseerd; een geïntegreerde visie is geboden, dus ook voor de culturele sector. Die visie vindt de lezer terug in dit document.

2. Alles in samenhang te bezien

Een culturele kaart om trots op te zijn

De huidige culturele situatie is in beide steden reeds door verschillende publicaties in kaart gebracht. In Arnhem is dit het rapport van het Bureau Menno Heling en prof. dr. Arjo Klamer (Erasmus Universiteit Rotterdam) getiteld 'Over de waarde van kunst en cultuur voor de stedelijke ontwikkeling van Arnhem' (1997). In Nijmegen verscheen (in 2000) 'Cultuur aan de Waal', opgesteld door dr. Hans Mommaas (KUB Tilburg). Bij de totstandkoming van deze rapporten zijn de culturele gemeenschappen uit beide steden nauw betrokken geweest. De samenstellers borduren voort op een aantal door deze schrijvers genoemde punten, zoals de internationale uitstraling van Sonsbeektentoonstellingen, de cultuurhistorische betekenis van Nijmegen, het aantal monumentale gebouwen in beide steden, het artistiek ondernemerschap van onder meer Introdans, Het Gelders Orkest als muziekvoorziening van het oosten, de afdeling Mode van de Hogeschool voor de Kunsten Arnhem, het Museum voor Moderne Kunst Arnhem (met onder meer de collectie over het Magisch Realisme) en het nieuwe Museum Het Valkhof. Het complete aanbod op de gebieden cultuur, cultuureducatie en hoger (kunst)onderwijs vallen binnen de reikwijdte van dit document. Ook gaan deze rapportages dieper in op nationale trekkers als het rivierlandschap, Nederlands Openluchtmuseum, Burgers Zoo, De Hoge Veluwe/Museum Kröller Müller. 'töt slot is er aandacht voor het 'kleinschalige' binnen de regio Arnhem-Nijmegen, waarin via een net van amateurverenigingen, semi-professionele culturele activiteiten en innovatieve kunstenaarsinitiatieven een grote kracht ligt.

Geen raamwerk voor het specifieke, wel spontane coalities

Dit document is geen aanleiding tot een nieuw raamwerk voor specifieke, kleinschalige culturele initiatieven zoals kunstenaarscollectieven, productiekernen en bestaande of in aanbouw zijnde (pop)podia. De culturele waarde van deze groepen is zeer groot en onmisbaar voor een pluriforme en eigenzinnige cultuur. Niet alleen hebben zij afzonderlijk een betekenis voor de eigen lokale en culturele gemeenschappen (o.a. de studentenpopulatie van KUN, HAN en HKA), maar ook als geheel dragen zij bij tot een aanstekelijke culturele dynamiek. Volgens de opstellers van dit document hebben beide steden baat bij een sterk zelfstandige ontwikkeling van deze initiatieven. Zij verdienen financiële steun en andere faciliteiten, zoals bijvoorbeeld werd verwoord in het eerder genoemde rapport van Mommaas 'Cultuur aan de Waal'. Dergelijke initiatieven zijn derhalve gebaat bij een sterke betrokkenheid van de gemeenten. Een meer grootschalige CAN!-strategie kan alleen succesvol zijn als ook aan dit commitment wordt voldaan. De directies zullen zelf zo veel als mogelijk spontane verbindingen tussen de twee werelden stimuleren en initiatieven in hun eigen omgeving ondersteunen of ondernemen. Deze coalities moeten het onder meer mogelijk maken dat talentvolle kunstenaars kunnen doorbreken en dat gezamenlijk interessante evenementen, themadagen en workshops worden georganiseerd.

Een autonoom karakter

De geformuleerde beelden over de toekomst van beide steden hebben een gemeenschappelijk kenmerk: het in algemene zin toekennen van een bijzondere plaats aan kunst en cultuur. Zij maken een stedelijk gebied van de toekomst attractiever en stimuleren de regionale economie. In dit document

maken we duidelijk dat een al te instrumentele benadering van kunst en cultuur onvoldoende recht doet aan hun betekenis. Kunst en cultuur hebben in de eerste plaats een geheel autonome expressie die onlosmakelijk verbonden is met de wijze waarop kunstenaars (uit Arnhem, Nijmegen of de omliggende gemeenten) hun ideeën vormgeven en vertolken. Dit geldt niet alleen voor het hier en nu, maar ook voor het (verre) verleden. Hoezeer deze vormgeving ook is bepaald door plaats en tijd, het artistieke proces is een niet door derden te sturen grootheid. Kunst en cultuur kunnen we ook zien als een unieke mogelijkheid van reflectie op hetgeen de bewoners van een stad omringt en bezighoudt. Een dergelijke reflectie wordt verrijkt als er sprake is van een veelvoud van culturen, samen te vatten als culturele diversiteit. Tot slot is het zo dat culturele waarden voedsel geven aan een levend bewustzijn ten aanzien van de kwaliteit van wonen, werken en welzijn. In de 21e eeuwse stedelijke netwerken met hun dynamiek, verscheidenheid maar soms ook grote sociale spanningen, zal meer en meer behoefte zijn aan een dergelijk kwaliteitsbesef.

Het kenmerkende van culturele waarden is dat er bijna per definitie een besef van kwaliteit ontstaat die het bewustzijn over de wijze waarop we leven verdiept. Zo waarderen we als samenleving kunstenaars die buitengewone prestaties leveren en die ons met hun producten verrassen in het dagelijkse bestaan. Kunstenaars leren ons soms op een andere manier naar gewone dingen te kijken. Maar bovenal leren zij ons het bijzondere in het bestaande te zien. Zo'n kwalitatief bewustzijn helpt ons onze omgeving creatief in te richten, problemen op originele wijze op te lossen en elkaar aan te spreken op authenticiteit.

De vraagzijde van de cultuur

Tot nu toe is vooral de betekenis van het autonome karakter van kunst en cultuur in dit document benadrukt. De wisselwerking van kunst en cultuur met de maatschappelijke omgeving is nog onvermeld gebleven. Zo is er uitdrukkelijk een maatschappelijke behoefte te onderkennen waaraan culturele instellingen op enigerlei wijze moeten voldoen; zonder dat zij hun creatieve autonomie verliezen. Het gaat hier om nieuwe culturele behoeften die zich bij kleine en grotere groepen manifesteren. De aanwezigheid van culturele minderheden met hun behoefte aan (h)erkenning is hiervan een voorbeeld. Ook noemen we de snel werkende digitale zapcultuur waar jongeren vandaag naar leven. Bij de productie en distributie van kunst en cultuur kan aan deze cultuurbeleving niet voorbijgegaan worden. Een andere culturele vraag komt voort uit de aanwezigheid van een grote studentenpopulatie (nu in Arnhem-Nijmegen ca. 30.000 studenten). De aanwezigheid van studenten in een stedelijk netwerk vraagt als regel om kleinschaligheid, zelforganisatie en eigen expressiemogelijkheden. Ook uit het bedrijfsleven is er een sterk toenemende vraag naar nieuwe vormen van beeldcultuur die te integreren zijn in corporate communication en productpresentaties. Het typerende van de 'culturele vraag' van allerlei groepen en organisaties is dat niet duidelijk is wat de precieze eisen en verlangens zijn. Juist op dat punt zal de verantwoordelijkheid van de culturele sector manifest moeten worden door op onafhankelijke wijze haar 'culturele aanbod' vorm te geven. Dit proces van vraag en aanbod is uitermate weerbarstig, maar dient binnen het KAN-gebied zoveel mogelijk plekken te hebben waar afstemming daarvan een kans krijgt.

Vier dimensies van een integraal proces

Hier gaan we aan de hand van vier dimensies (sociaalstedelijk, economisch, ruimtelijk en internationaal) nader in op de hierboven bedoelde interactie tussen kunst en cultuur enerzijds en hun omgeving anderzijds. We koppe-

len dit globaal aan het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen. Deze dimensies – met kunst en cultuur als middelpunt – vormen de basis van het document.

1. *De sociaalstedelijke dimensie.* Het gaat hier om de betekenis van cultuur en cultuureducatie voor de eigen stad en haar bewoners. Deze context is van belang om te bereiken dat kunst en cultuur betekenis hebben of kunnen krijgen voor de eigen bevolking. Hierbij moet rekening worden gehouden met culturele diversiteit en sociale verscheidenheid. Door de lokale betekenis krijgt cultuur ook een sociale waarde als mogelijkheid tot welbevinden en identificatie. Binnen deze dimensie is de menselijke maat zeer relevant, opdat wordt voorkomen dat een het niveau van culturele voorzieningen zich verwijderd van hetgeen mensen in hun eigen omgeving bezighoudt. Binnen deze dimensie ligt ook een duidelijke relatie met het zogenaamde Grotestedenbeleid (GSB) van de rijksoverheid, dat in nauw overleg met de grote steden wordt vormgegeven. *In de verschillende nota's van de gemeenten Arnhem en Nijmegen krijgt deze dimensie terecht veel aandacht.*

2. Bij de *economische dimensie* letten we op de betekenis van cultuur voor de economische ontwikkeling; niet alleen op het vlak van toerisme en horeca (via de keten: vervoer-verblijf-vertier), maar ook op de aanwezigheid van cultuur als vestigings- of bindingselement van en met de stad. Daarnaast draagt cultuur bij aan het imago van de stad als zodanig ('city-marketing'). Een onderontwikkeld cultureel klimaat nodigt niet uit om te investeren in een dergelijke omgeving. Tot de economische dimensie behoort ook het gebied van technologische ontwikkelingen. Hier gaan kunst en cultuur geheel nieuwe verbindingen aan door de in belang toenemende ICT-sector. *Ook deze dimensie wordt erkend in de stukken van de beide gemeenten.*

3. *De (inter)nationale dimensie.* Het betreft hier enerzijds de ambitie de kunsten te spiegelen aan nationale en internationale normen (als kwaliteitstoets binnen de culturele sector) en anderzijds deel te nemen aan algemene processen van internationalisering. Hoe meer een stedelijk gebied zich meer op (inter)nationaal niveau manifesteert, hoe meer kunst en cultuur worden uitgedaagd in deze processen een eigen, actieve rol te spelen. Deze internationalisering kan verschillende vormen hebben. De aanwezigheid van buitenlanders, de impact van internationale bedrijven (AKZO NOBEL, BASF, Philips Semiconductors Nijmegen) of internationaal georiënteerde instituten als universiteit en hogeschool, en het bestaan en ontwikkelen van verbindingen met Europese regio's hebben allemaal een internationaliserende werking.

De nationale en internationale dimensie is in het gemeentelijk cultuurbeleid van de beide steden nog niet substantieel ontwikkeld en vraagt mede daarom geïntegreerde aandacht.

4. *De ruimtelijke dimensie.* Cultuur en ruimte worden met de natuur wel beschouwd als een drie-eenheid. In de ruimte vormt zich de natuur die geconfronteerd wordt met een altijd aanwezig menselijk interventie. Het resultaat daarvan is 'cultuur' en in de meest gepolijste vormen ontwaren we specifieke cultuur: architectuur, inrichting van landschappen en kunst in openbare ruimtes.

Gezien de aanwezigheid van het prachtige rivierenlandschap, krijgt deze dimensie weliswaar vermelding, maar in daadkrachtige zin geen uitwerking (bijvoorbeeld in een opdrachtenbeleid voor nieuwe architectuur). Een dergelijke uitwerking – maar dan wel in provinciaal en CAN!-verband – moet hoge prioriteit hebben.

3. Een kentering tekent zich af

Ruimte voor cultureel kapitaal

Ontwikkelingen van met name ruimtelijke en economische aard (Vijfde Nota RO) leiden tot een concentratie van belangen binnen één KAN-verband. De culturele sector – van gesubsidieerde kunsten tot en met commercieel entertainment – kan daarbij niet achter blijven. Wil de sector cultuur gelijke tred houden met haar omgeving en daarin een rol van betekenis spelen, dan is een forse inspanning vereist. Opvattingen die ervan uitgaan dat geen extra aandacht nodig is omdat de cultuur als vanzelf meelift, moeten als onrealistisch terzijde worden geschoven.

Een duurzame culturele infrastructuur die past in een Europese omgeving (HSL, open grenzen in Europa, ontwikkeling van Euregio's, profilering culturele metropolen) kan alleen product zijn van bewust beleid.

Het document biedt in de eerste plaats een cultuurpolitieke denklijn aan over de wijze waarop Arnhem en Nijmegen actief kunnen omgaan met deze rol. Dat daarbij nieuwe ambities worden gepresenteerd zien de opstellers als vanzelfsprekend. De ideeën, suggesties en aanmoedigingen die de opstellers in het denk- en schrijfproces van verschillende kanten hebben gekregen, illustreert dat er een kentering ten voordele van kunst en cultuur gaande is. Het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen is in tegenstelling tot een aantal jaren geleden te zien als een vruchtbare ruimte waar 'cultureel kapitaal' tot ontwikkeling kan worden gebracht.

De ontevredenheid voorbij

De directies van de culturele instellingen uit Arnhem en Nijmegen zijn er niet gerust op dat de mooie woorden in de verschillende beleidsnota's uit beide steden automatisch leiden tot een adequate bestuurspraktijk. Hoewel momenteel ook op bestuurlijk niveau een sterk toenemende belangstelling is voor kunst en cultuur en er concrete stappen zijn gezet in een goede richting, is waakzaamheid geboden.

Voor een deel is dit document geschreven uit een gevoel van ontevredenheid. Jarenlange politieke onderwaardering van de kant van de stadsbestuurders, structurele onderfinanciering en – meer algemeen gesproken – een gebrek aan ambities, gaven medio jaren negentig het gevoel dat een versukkeling van kunst en cultuur aanstaande was. Daarnaast gold voor een aantal culturele organisaties, dat een structureel gebrek aan onderhoud aan gebouwen kon worden gezien als een gebrek aan belangstelling vanuit beide steden. De samenstellers hopen dat hun document effectief zal bijdragen aan een duurzame prioriteit voor kunst en cultuur.

De noodzaak van een structurele cultuurpolitiek

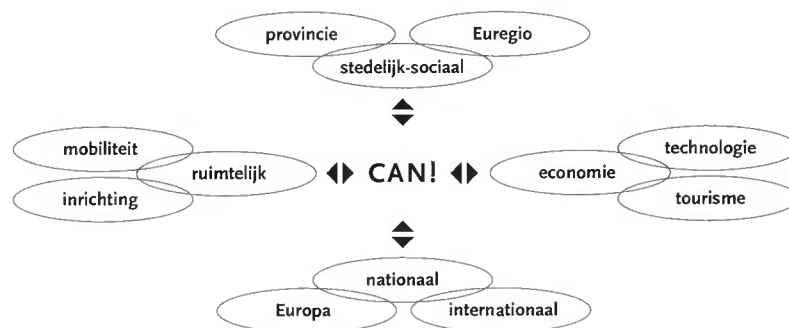
Met dit document willen de directies voorkomen dat de sector geconfronteerd wordt met suggesties en ideeën voor de korte termijn, die bedoeld zijn om structurele problemen aan te pakken. Zo kan tijdelijke sponsoring geen antwoord zijn op een structureel en erkend tekort in exploitatie van een culturele instelling (zie box 2 over de financiering). Het is zeer zorgelijk hoe in allerlei cultuurpolitieke beleidsdocumenten dergelijke kortetermijninstrumenten gezien worden als een structurele cultuurpolitiek. Een ander vaak gehoord idee is een podium over te dragen aan een concern voor commercieel entertainment. Mogelijkerwijs komt er daarmee lucht voor de korte termijn, maar een dergelijke verschuiving betekent geen oplossing voor de lan-

gere termijn. Een commercieel concern geeft het podium een plaats in het eigen net van internationale en op winst gerichte voorzieningen. Daarmee komt het belang van de eigen lokale infrastructuur op de laatste plaats.

De advisering van de landelijke Raad voor Cultuur (in Den Haag) voor de periode 2001-2004 ten slotte, zien de samenstellers als een extra signaal om in de toekomst meer aandacht te besteden aan de artistiek-culturele kwaliteiten binnen de diverse beleidsplannen. Hoewel door de Raad voor Cultuur waardering is geuit voor Introdans en HGO, positief is gereageerd op Oostpool en de aanvraag van nieuwe groepen als Keesen & Co en Het Witte Vuur is gehonoreerd, zijn ook enkele plannen en nieuwe initiatieven uit Arnhem en Nijmegen negatief beoordeeld. De culturele sector van het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen zal als geheel met een veel beter resultaat voor de dag moeten komen om aanspraak te maken op rijksmiddelen voor de periode 2004-2008. Een aanspraak die kan bogen op resultaten waaraan vanaf 2001 kan worden gewerkt.

Nieuwe culturele verbindingen aangaan als Strategisch Motief

Kunst en cultuur hebben een rijke traditie in het aangaan van verbindingen binnen de eerder aangeduide vier dimensies. Heel vaak gebeurt dit spontaan en gericht op activiteiten (kunstopdrachten, sponsoring van festivals), soms is het bewust gepland en duurzaam georganiseerd (samenwerking tussen de sector en het onderwijs). De culturele sector liep in dit opzicht met haar netwerken en coalities enigszins vooruit op de commerciële bedrijven die pas de laatste jaren in netwerkverbanden functioneren, mede daartoe aangespoord door innovatieve vormen van ICT. Het Strategisch Motief van de culturele sector is om binnen het KAN-gebied, met gerichte steun van de provincie Gelderland, het aangaan van verbindingen strategisch uit te breiden zoals onderstaand schema laat zien.

De verbindingen worden in de volgende paragrafen nader uitgewerkt. We hebben daarbij voor ogen dat de culturele infrastructuur in beide steden als afzonderlijke grootheden worden gezien met twee onderscheiden profielen. Deze moeten echter wel onderling in samenhang zijn met vermindering van onnodige dubbelingen. Zodoende komt energie vrij om te denken en te handelen vanuit een gemeenschappelijk cultureel profiel van het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen.

4. Cultuur: spanningsvelden

Onder woorden brengen

De rol van leverancier van kwaliteit kan eerst met overtuiging gespeeld worden als we een goed zicht hebben op de spanningen die deze rol in zich draagt. De opstellers van dit Cultureel Document pleiten ervoor dat deze spanningen expliciet onder woorden worden gebracht. Als we goed kunnen omgaan met deze spanningen, krijgen de beslissingen over de culturele infrastructuur binnen de steden Arnhem en Nijmegen meer reliëf en diepgang en wordt eenzijdigheid voorkomen. Hieronder beschrijven we deze spanningsvelden in een willekeurige volgorde.

Productie en distributie

Allereerst kennen we de spanning tussen *productie en distributie*. Stimuleren we de aanwezigheid van vele podia (distributie) of geven we aandacht aan de artistieke productiekant (gezelschappen, studio's, ateliers)? In Arnhem en Nijmegen ligt momenteel het accent op distributie en is de productiekant vooral op het gebied van theater onderbelicht.

Hoog en breed

Ten tweede is er spanning tussen de *hoge kunsten en brede cultuuruitingen*. De hoge kunsten rond schoonheid, internationale oriëntatie en authenticiteit zijn te bewonderen in de cultuurtempels als schouwburgen, muziekcentra, filmhuizen en musea. De 'low culture' uitingen, beoefend door amateurs, leven via soaps in de harten van grote groepen mensen en hebben voor velen een emotionele waarde. In dit verband wijzen we ook op de cultuurbeleving van etnische groepen, vaak verbonden met religieuze waarden en/of culturele tradities. In de beide steden zijn vele amateurs actief. Met name in Arnhem is sprake van een grote diversiteit onder de bevolking (27%), maar van betekenis voor de toonaangevende cultuur is dit alles (nog) niet. Extra inspanningen in Arnhem en Nijmegen zijn geboden om de culturele diversiteit te stimuleren

Commercie en subsidie

Ten derde de spanning tussen *commercieel entertainment en gesubsidieerde kunsten*. De op winst gerichte entertainment biedt vaak ruimte voor gemakkelijke beleving, terwijl de gesubsidieerde kunsten meer inspanning vergen. Als de gesubsidieerde kunsten overgeleverd worden aan het vrije spel van de markt, dan delven ze het onderspit. In Arnhem en Nijmegen moet om die reden een gemeentelijke betrokkenheid bij de financiering van kunst en cultuur verankerd zijn in meerjarenprogramma's die niet worden beheerst door het politieke gemak van de dag. Daarnaast is het gewenst dat er meer dwarsverbanden ontstaan tussen commerciële en gesubsidieerde cultuur om elkaars expertise te delen. Het is daarbij van belang te beseffen dat ook de aanbieder van commercieel entertainment de steeds kritischer wordende toeschouwer alleen met hoogwaardige kwaliteitsproducten zal weten te boeien.

Gevestigd en experiment

De vierde spanning is die tussen *gevestigde kunsten en experimentele kunsten*. Er is moed voor nodig om het onbekende, niet algemeen aanvaarde een kans te geven. In brede lagen van de bevolking is er een grote onbekendheid met vernieuwing in de kunsten. Het gaat hier bijvoorbeeld om beelden die niet onmiddellijk tot realistische voorstellingen leiden, klanken die niet har-

monieus zijn en moderne dans die aan de gangbare opvattingen over klassiek ballet voorbij gaat. Ook cyber- of internetart passen in dit rijtje, die de gevestigde orde niet direct als kunst ziet. In het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen zal deze spanning permanent voelbaar kunnen zijn.

Amateur en professioneel

Het vijfde spanningsveld ligt in de relatie tussen de *amateurkunst en de professionele kunstbeoefening*. Meer dan de helft van de Nederlandse bevolking is op de een of andere wijze als amateur kunstzinnig actief. In veel sociale omgevingen leidt deze kunstbeoefening door amateurs tot een geheel eigen circuit, los van de gevestigde professionele kunstbeoefening. Toch bestaat er een duidelijke inhoudelijke relatie. Tendensen in professionele kunsten vormen vaak de motor voor amateurs (bijvoorbeeld de hausse in het musicalgenre). Zij spiegelen zich vaak aan de norm die in de professionele kunsten geldt. Ook is de kweekvijver van de amateuristische kunstbeoefening van wezenlijk belang voor het voortbestaan van artistieke talentontwikkeling. Het meest complete aanbod in het stedelijke gebied Arnhem-Nijmegen ontstaat daar waar de bezoeker de keuze heeft op eigen wijze de cultuur te beleven. Daarnaast zullen er in CANI-verband beleidsmatige impulsen ontstaan, die de constructieve beïnvloeding van deze twee werelden tot core business maken.

Participatie en afwezigheid

De zesde spanning, die tussen het *deelnemen aan het cultureel leven en aan de kant staan*, is een thema dat alom hoog op de cultuurpolitieke agenda staat. Grote steden als Arnhem en Nijmegen kunnen zich eenvoudigweg niet neerleggen bij een culturele tweedeling vanwege de maatschappelijke en sociale ontwrichting die zo'n tweedeling met zich meebrengt. Binnen het KAN-gebied zijn programma's rond cultuurbereik, cultuureducatie en culturele diversiteit niet alleen vanuit cultureel, maar ook vanuit sociaal opzicht van groot belang. De stedelijke bibliotheken en de professionele kunstinstellingen hebben hierbij een sleutelrol.

Vrij en gebonden

De laatste, zevende spanning is die tussen *vrij werk en kunst in opdracht*. Kijken we naar de inrichting van de openbare ruimte, dan speelt een actief opdrachtenbeleid een belangrijke rol. Daarnaast bepaalt de keuze voor een architect ook de kwaliteit van de bebouwde omgeving. Werk in vrijheid gemaakt dat luistert naar zijn eigen normen, kan hier tot inspiratie leiden. Het is daarbij in alle gevallen van belang de twee werelden niet strikt van elkaar te scheiden. Kunstacademies kunnen hier een intermediaire rol vervullen. Vooral als we bedenken dat binnen het Knooppunt Arnhem-Nijmegen de komende jaren veel staat te gebeuren op ruimtelijk en economisch gebied, is het debat over een hoogwaardig opdrachtenbeleid van groot belang.

5. De geboorte van CAN!: een profiel met meerwaarde

Kansen omzetten in culturele ontwikkelingsbeelden

Het is de opzet om in dit document de gewenste culturele infrastructuur binnen het KAN-gebied als een geïntegreerd net van culturele voorzieningen te presenteren. Binnen deze aanpak is het mogelijk de culturele kansen die een grootschalig KAN-gebied in zich draagt, om te zetten in succesvolle plannen en initiatieven. De bestaande culturele profielen van Arnhem en Nijmegen hebben sterke kanten en gelden daarbij als basis voor verdere visieontwikkeling. Bij het ontwerpen van een gemeenschappelijk Cultuurprofiel voor Arnhem-Nijmegen (CAN!) gaan we uit van een aantal ontwikkelingsbeelden, die een combinatie vormen van het denken in inhoud ('culturele software') en vorm ('culturele hardware'). Deze centrale ontwikkelingsbeelden geven aan op welke wijze een nieuwe culturele infrastructuur kan ontstaan.

De geschetste beelden zijn bedoeld als aanzet tot verdere ontwikkeling. Het denken en gemeenschappelijk ontwikkelen van één cultuurprofiel is dus uitdrukkelijk geen aanzet tot een 'schuiven met gebouwen'.

Een dergelijk accent op beton en staal doet de dialoog verdampen over de wijze waarop de komende jaren cultuurbeleid zich programmatisch op hoofdlijnen kan vormen in directe interactie met haar omgeving. Dit cultureel document is geen bouwnota!

Bij lezing is het van belang zich te realiseren dat de samenstellers van dit document prioriteiten suggereren, omdat zij van mening zijn dat de realiteitswaarde van dit visiedocument daarmee in kracht wint en de beoogde culturele dialoog een tastbaar aantal uitgangspunten krijgt. Zo zijn er vanwege het actuele belang ontwikkelingsbeelden die binnen vijf jaar kunnen worden gerealiseerd. Ontwikkelingsbeelden die wel kenmerkend zijn voor een gezamenlijke infrastructuur, maar waarvan de realisering niet direct urgent is, kunnen binnen vijf tot tien jaar worden gerealiseerd. Tenslotte onderscheiden we beelden die over tien of meer jaren een belangrijk element van de nieuwe infrastructuur zullen zijn. Daarnaast is aangegeven welk ambitieniveau ieder beeld heeft: lokaal, regionaal, nationaal en/of internationaal. Hierbij borduren we mede voort op de sterke kanten in de culturele profielen van Arnhem en Nijmegen. Wat moeilijk is in te schatten, is de betekenis van ICT voor de realisatie van de ontwikkelingsbeelden. We mogen niet verrast zijn als op een termijn van vijf à tien jaar enkele elementen uit de ontwikkelingsbeelden door nieuwe digitale mogelijkheden samenvloeiën of geheel opgaan in nieuwe beelden. De invloed van cyberart, digital theatre en de relatie tussen live en home entertainment laat zich eenvoudigweg niet volgens een tijdlijn uitstippelen.

Hoofdstromen en bewegingen

Als hulpmiddel bij het beschrijven van de culturele ontwikkelingsbeelden, gebruiken we het concept van culturele hoofdstromen en alternatieve bewegingen. Voor de invulling van dit concept maken we gebruik van de eerder geschetste spanningen uit paragraaf 3. In de hoofdstromen herkennen we de erkende en vaak op grote schaal uitgevoerde of tentoongestelde uitingen van beeldende kunsten, muziek en theater. In de alternatieve bewegingen zien we experimentele en vernieuwende cultuur, vaak in interdisciplinaire, kleinschalige verbanden ontworpen, geproduceerd en gedistribueerd ('De R&D-sector van de cultuur'). Culturele hoofdstromen hebben bovendien

aantrekkingskracht op brede publieksgroepen (met als gevolg een verhoogde mobiliteit), terwijl alternatieve bewegingen vooral gedijen op plekken dichtbij hun specifieke publiek. Door bij de uitwerking van de ontwikkelingsbeelden rekening te houden met de unieke culturele situaties van Arnhem en Nijmegen wordt vermeden dat een monocultuur in beide stedelijke kernen ontstaat ('culturele eenheidsworst'). De energie die door samenwerking vrijkomt, kan gebruikt worden om het gemeenschappelijk te vormen profiel, op basis van culturele meerwaarde, verder in te vullen.

Basisvoorziening plus

Aangezien het in de toekomst gaat om steden met een grote omvang (in 2015 Arnhem 160.000 inwoners, in Nijmegen 180.000 inwoners) zien we de bestaande voorzieningen in Arnhem en Nijmegen als een 'basisvoorziening'. Kijken we naar andere grote steden, dan zijn dergelijke grootstedelijke voorzieningen in de regel aanwezig. Waar het in dit document om gaat, is het scheppen van een bovenstedelijke culturele infrastructuur ('basisvoorziening plus'), die past bij een voorzieningenniveau van Arnhem-Nijmegen tezamen op weg naar het jaar 2015. *De hier te schetsen ontwikkelingsbeelden bevatten derhalve in de kern denklijnen waarlangs culturele ambities voor het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen zich kunnen ontwikkelen.*

Ook competitie is gewenst

Ondanks de hier beoogde samenwerking, kan er ook een heilzame competitie ontstaan tussen de twee steden. Het is een verrijking van het cultureel klimaat, als beide kernen in hun omgeving uitgedaagd worden nieuwe publieksgroepen te bereiken, kunstenaars voor hun stad te interesseren, culturele organisaties succes te zien hebben in culturele planologie en artistiek ondernemerschap, etc. Maar het is onzin apart veel energie te besteden aan het trekken van een breed publiek voor precies dezelfde culturele uitingen in beide steden en hun omgeving.

Culturele Ontwikkelingsbeelden voor Arnhem-Nijmegen

Op basis van de hier gekozen benadering, kunnen we voor het Knooppunt Arnhem-Nijmegen als geheel de volgende tien culturele ontwikkelingsbeelden schetsen.

OP DE KORTE TERMIJN: BINNEN 5 JAAR

1. *Een inspirerend samengaan van productie, distributie en beleving van hedendaagse beeldende kunsten en vormgeving, gevoed door een sterke internationale uitstraling die de bezoeker ook van over de grenzen verrast en terug doet komen. Dit beeld heeft als vertrekpunt de internationale Sonsbeekstentoonstellingen, het Museum voor Moderne Kunst Arnhem, Museum Het Valkhof, Kröller Müller annex De Hoge Veluwe en de aanwezigheid van de kunstacademie van HKA .* Profiel: de totstandkoming van een internationale plaats voor hedendaagse beeldende kunst en vormgeving, aangevuld met ondersteunende galeries en ateliers voor toegepaste kunsten voor zover deze van internationale niveau zijn. De ten toon te stellen kunst is spraakmakend evenals de architectonische inrichting van het complex. Door de aanwezigheid van galeries en ateliers ontstaat een inspirerend samengaan van productie, distributie en beleving. De ruimtes zijn zo ingericht, dat kleinschalige muziekkuitvoeringen kunnen worden gehouden en waar ook de muziekensemblecultuur een podium krijgt.

2. *Het scheppen van een dynamisch artistiek klimaat voor een grensoverschrijdende multimediacultuur, waar makers en geïnteresseerde publieksgroepen zorgen voor interessante ontmoetingen. LUX, de snelle opkomst van de beeldcultuur ('broedplaatsen'), de bibliotheken en de ICT-discipline binnen KUN zijn het vertrekpunt.*

Profiel: de ontwikkeling van een Multimediaal Complex met een accent op film en nieuwe media. In dit centrum voor nieuwe beeldcultuur ligt de nadruk met name op de productie van multimedia-uitingen met behulp van ICT. Het publiek ontmoet hier de makers en leert hun producten kennen. Het is de ambitie uit te groeien tot een toonaangevend, grensoverschrijdend centrum. Dit in nauwe samenwerking met zusterorganisaties in het buitenland. De groei van de multimediabedrijven wordt vooral mogelijk gemaakt door een pro-actief financieel en facilitair beleid. Een inhoudelijke relatie met het eerste ontwikkelingsbeeld (internationale beeldende kunsten en vormgeving) ligt voor de hand. Via ICT zijn beide ontwikkelingsbeelden nauw met elkaar verbonden.

3 *Een breed (inter)nationaal publiek verleiden met entertainmenttheater van internationale allure. Deze geheel nieuwe voorziening is een antwoord op de in omvang toenemende vraag naar live entertainment. Een dergelijke (nieuwe) voorziening (tussen Randstad en Ruhrgebied) vormt een onderdeel van een internationaal, commercieel netwerk.*

Profiel: een accommodatie met een capaciteit van ca. 1.500 stoelen voor producties uit de nationale en Europese commerciële sector. Dit theater biedt onder meer het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen de mogelijkheid de eigen bewoners en de bezoekers van buiten een hoogwaardig musicalaanbod te presenteren. Een dergelijke voorziening zal nauw moeten aansluiten bij bestaande netwerken en accommodaties op het gebied van de grootschalige vrijetijdsindustrie, zoals het Gelredome.

4. *Het scheppen van een netwerk van wijkgerichte ontmoetingen met het accent op actieve cultuurbeoefening in relatie tot een stedelijk georiënteerde verleidingsstrategie tot hoogwaardige amateurkunst. Vertrekpunten zijn hier: De Lindenberg, Het Domein van kunst en cultuur Arnhem, Edu-art, Stichting Kunst & Cultuur Gelderland, het (inter)cultureel verenigingsleven, welzijnswerk, en het onderwijs.*

Profiel: in de kernen Arnhem en Nijmegen voorzien we een behoefte aan een veertigtal kleinschalige culturele centra, waar culturele diversiteit actief tot leven komt. Deze ontmoetingen leveren een belangrijke bijdrage aan de sociale cohesie in de eigen buurt. Naast een aanbod van lessen en cursussen hebben amateur-gezelschappen, koren, muziekensembles en amateur-beeldende kunstenaars de mogelijkheid hun werk te tonen of concerten en voorstellingen te houden. De ontmoetingen zijn gehuisvest in culturele locaties, scholen, en buurt- en wijkhuizen. Ze verzorgen een wijkgerichte autonome kunstzinnige infrastructuur. De maat is kleinschalig, de infrastructuur daarom kwalitatief hoogwaardig. Dergelijke centra, inclusief de sociaal-culturele centra in de kleinere gemeenten binnen de regio, integreren hun activiteiten met het onderwijs, welzijnswerk en bibliotheekwerk. Vanuit deze veertig centra moeten talentvolle amateurs worden verleid, om op stedelijk niveau (via een centrale voorziening in Arnhem respectievelijk Nijmegen) hun bekwaamheden verder te ontwikkelen en te vertonen. Een inhoudelijk en fysiek samengaan van professionele kunstbeoefening (receptief), artistieke ontwikkeling (productie) en deze vorm van kunsteducatie zorgt voor een omgeving waarin de amateurkunst zich kwalitatief kan ontwikkelen. Deze verbinding zorgt ook voor publieksverbreding, omdat er een structurele relatie ontstaat tussen de wijkgerichte- en stedelijke voorzieningen. Een centrale CAN!-regie zorgt ervoor dat de wijkgerichte en stedelijke centra gesteund

worden in hun bedrijfsvoering en in hun marketinginspanningen. Daarnaast ontstaat er een pool van kunstenaars/docenten en creatieve werkers, die flexibel kunnen worden ingezet.

5. *Het ontwikkelen van artistiek ondernemerschap in een uitdagend productieklimaat met een regio overstijgende uitstraling. Dit ondernemerschap plaats het artistieke productieniveau op een hoger plan.*

Profiel: het stimuleren van artistiek ondernemerschap kan plaatsvinden door het oprichten van een CAN-fonds. Dit fonds voor artistiek ondernemerschap verstrekt stimuleringsgelden van minimaal fl. 100.000 per activiteit. Artistieke ambities die nationaal én internationaal worden gekoesterd krijgen voorrang. Het fonds belooft ook getoond artistiek ondernemerschap dat zich buiten het KAN-gebied heeft gemanifesteerd in de vorm van vervolgoopdrachten. Binnen het fonds is sprake van een actieve participatie door de HKA.

6. *Het zichtbaar maken van een oorspronkelijke, internationaal erkende architectuur binnen een culturele planologie. Dit beeld komt tot stand door een synergie tussen HKA, KUN, HAN en Universiteit Wageningen.*

Profiel: Binnen het KAN-gebied vindt een grootschalige herinrichting van het gebied in en rond Arnhem/Nijmegen plaats (HSL, Overslag van de Betuwelijn, stedelijke aansluiting Arnhem-Nijmegen). We noemen hier het begrip oorspronkelijke architectuur met opzet, omdat daarin tot uitdrukking wordt gebracht dat de zakelijke mono-architectuur die langs de Nederlandse rijkswegen wordt gepraktiseerd, een tegenvoorbeeld is van kwaliteit en authenticiteit. CAN! heeft een veel hogere norm in gedachte voor het opdrachtenbeleid in het rivierenlandschap in en rondom Arnhem-Nijmegen. Een culturele denktank op landschappelijke en architectonische basis kan daarbij een ondersteunende functie hebben. Door samenwerking van instellingen voor hoger onderwijs (KUN, HAN, HKA, Universiteit Wageningen) ontstaat een creatieve kennisbron, die de architectuur van de landinrichting van kwaliteitsimpulsen voorziet. Sonsbeek en De Hoge Veluwe zijn hiervan aansprekende voorbeelden.

MIDDENLANGE TERMIJN: BINNEN 5 TOT 10 JAAR

7. *Het initiëren en realiseren van fantasierijke wisselwerkingen tussen kwalitatief hoogwaardig podiumkunsten en brede publieksgroepen vanuit een nationaal perspectief. Vertrekpunten zijn hier: Introdans, Oostpool, HKA theateropleidingen, HGO, programmeringskwaliteiten van de schouwburgen, Keesen & Co, Het Witte Vuur, Ad Hoc.*

Profiel: de totstandkoming van een Multiplex Theater, waar een hoogwaardig aanbod, voornamelijk afkomstig uit de hoofdstromen, afgewisseld wordt met artistieke productie- en presentatiekernen op het gebied van theater en dans. De kwaliteit van deze kernen voldoet aan de nationale eisen die aan grootstedelijke voorzieningen worden gesteld. De inrichting van dit productiegericht theater staat haaks op de traditionele schouwburgarchitectuur in Arnhem en Nijmegen, die slechts ruimte biedt voor het voor het voetlicht brengen van specifieke genres (voornamelijk lijsttoneel uit de vorige eeuwen). Het Multiplex Theater heeft flexibele zalen die, afhankelijk van de aard van de productie en de bedoelingen van de makers, het aantal stoelen kunnen variëren. Digitale mogelijkheden (Digital Theatre) verbinden dit multiplex met andere culturele organisaties, groot en kleinschalig.

8. *Het aangaan van veelkleurige muziekervaringen waar zich nieuwe dan wel nog onbekende vormen van muziek binnen een ambitieus, regionaal klimaat aandienen. HGO, De Vereniging, Doornroosje en de actieve muziekcultuur in*

Arnhem en Nijmegen - Big Bent Braam, I Compani, Ereprijs en het conservatorium - zijn hier de vertrekpunten.

Profiel: een muziekcentrum dat veel ruimte biedt aan productiegroepen en ensembles en dat zijn ambities met name op lokaal, euregionaal en mogelijk nationaal niveau formuleert. CAN! geeft de veelkleurige muziekervaringen een uitdrukkelijk muziekprofiel, dat zich kan verstaan met toonaangevende muziekcentra elders in het land.

9. Een rijk geschakeerd aanbod aan culturele festivals verlevendigt de publieke ruimte en draagt bij tot de aantrekkelijkheid van het wonen en verblijven in het stedelijk gebied Arnhem-Nijmegen.

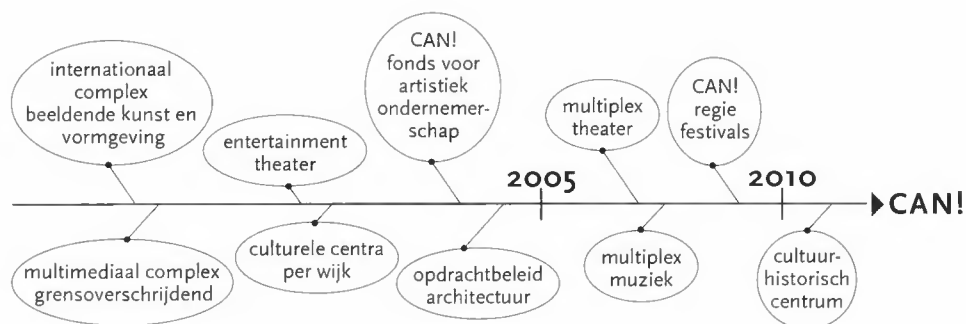
Profiel: het gaat hier om het vormgeven van een agenda voor culturele evenementen. Een CAN!-evenementenbureau kan zorgdragen voor de kwaliteit van de agenda, die zowel kleinschalige als internationale initiatieven kent. Het gaat hier om een zeer wendbare organisatie die het mogelijk maakt snel in te spelen op culturele actualiteiten, in nauw overleg met de bestaande organisaties. Manifestaties als Sonsbeek, kunnen onderdak vinden bij dit bureau. Het is niet de bedoeling dat CAN! zich uitsluitend inzet voor groot-schalige culturele manifestaties. De opvallende aanwezigheid van een grote studentenpopulatie vraagt naast deze evenementen ook spontane impuls-festivals rond actuele thema's. Ook de betere artfestivals met als kern een interessante artistieke opvatting of genre horen bij dit publiek. Een gemeenschappelijk kenmerk is de hoge mate van flexibiliteit in het cultureel aanbod en een actieve publiekswerving.

LANGE TERMIJN: OVER 10 JAAR

10. Het koesteren en tot leven brengen van cultuurhistorische waarden inclusief archeologie. Vertrekpunten zijn Museum Het Valkhof, Historisch Museum Arnhem, Archieven, en het Nederlands Openluchtmuseum.

Profiel: gebruik makend van de cultuurhistorische waarden (monumenten-zorg, musea, archeologie) die het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen herbergt, zullen activiteiten en kennismakingen (ook digitaal) voor een pluri-form (inter)nationaal publiek de aandacht trekken. Dit alles in samenwerking met KUN.

CAN!: overzicht culturele ontwikkelingsbeelden in de tijd geplaatst

6. Een plaats geven

Kleur bekennen en accenten leggen

Voor het realiseren van de tien geschetste ontwikkelingsbeelden wordt -zoals eerder aangegeven- aansluiting gevonden bij culturele profielen van beide steden. Voor Arnhem zien we een profiel ontstaan dat voor ca. 70% bestaat uit culturele hoofdstromen – gericht op een breed geworven publiek – en voor ca. 30% uit vernieuwende activiteiten, gericht op de Arnhemse cultuurliefhebber. Het totale aanbod wordt verzorgd door vrij grootschalige locaties, waar een vruchtbare uitwisseling kan bestaan tussen gesubsidieerde en niet gesubsidieerde kunsten en tussen de erkende en meer vernieuwende kunsten. De gebouwen zijn van 9.00 tot 24.00 uur toegankelijk voor makers, vertolkers en publiek. De architectuur van de gebouwen vormt een onderdeel van een levendig debat over kunst in openbare ruimte en stedelijke vernieuwing, te vangen onder het trefwoord 'culturele planologie'. Voor de directe toekomst is het van groot belang vanuit de cultuur een verbinding te leggen met de HSL-ontwikkelingen.

Kernpunt van het Nijmeegse profiel is het innovatieve (R&D) karakter van een pluriforme cultuur in een uniek cultuurhistorische context. In de toekomst zal door de groei van Nijmegen als kenniscentrum (inclusief ICT) een dynamisch net van innovatiekrachten ontstaan, wat zijn weerslag zal hebben op de culturele ontwikkeling in die stad. Vooral betekenisvolle initiatieven met het accent op muziek en multimedia, vaak samenkomend in netwerkverbanden, vertonen een vitaliteit die aanstekelijk werkt voor de gehele KAN-omgeving. Naast deze pluriformiteit wordt het oudheidkundige en cultuurhistorische karakter van Nijmegen als oudste stad van het land benadrukt. Het profiel bestaat voor ca. 70% uit vernieuwende activiteiten en voor ca. 30% uit de culturele hoofdstromen, die ter vermijding van een eenzijdige R&D-cultuur, bij het Nijmeegse publiek voor het voetlicht wordt gebracht.

De samenstellers van dit document vinden het voor alles van groot belang, dat zoveel mogelijk betrokkenen zich uitspreken over de hier geschetste beelden en hun plaatsing in de tijd. In tweede instantie zal de dialoog moeten uitmonden in een daadwerkelijk actieplan. Om de gedachten over zo'n plan te stimuleren, is elders in dit document de verbeelding concreet zichtbaar gemaakt (zie box 3). Daarbij is rekening gehouden met reeds bestaande plannen (bijvoorbeeld Rijnboog en Cultureel Kwartier).

Bestuurlijke processen

Naast deze tien ontwikkelingsbeelden die invulling geven aan het CAN!-profiel, zijn er nog enkele bestuurlijke instrumenten die kunnen bijdragen aan het succes van een levendige cultuur in Arnhem-Nijmegen. Deze instrumenten zouden kunnen zijn:

1. *Afstemming van de programmering op CAN!-niveau.* De directies van culturele instellingen gaan nauw met elkaar samenwerken. Een van de eerste daden is het instellen van een gemeenschappelijk programmaberaad.
2. *Afstemming op stedelijk cultuurpolitiek niveau.* De wethouders voor cultuur bereiden hun cultuurpolitieke besluiten uitsluitend voor in gezamenlijk overleg. Dit overleg moet leiden tot bevordering van de pluriformiteit en het voorkomen van dubbelingen. Vertegenwoordigers van de Duitse gemeenten Kleve en Emmerich nemen regelmatig aan het overleg deel.
3. *Onafhankelijke feedback.* Periodiek wordt binnen het CAN-gebied een eva-

luatie gemaakt van de omvang en kwaliteit van het CAN!-beleid in samenhang met de ontwikkeling van de afzonderlijke profielen van Arnhem en Nijmegen.

4. Een CAN! Task Force ten behoeve van de culturele strategievorming voor het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen.
5. Het scheppen van een *platform Knooppunt Arnhem-Nijmegen* voor ontmoetingen tussen de sectoren cultuur en bedrijfsleven. Het bestaande Arnhemse Platform Cultuur Bedrijven kan hiervan deel gaan uitmaken.

Cultuur en de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening

In de in januari 2001 verschenen Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening (RO) staat, dat voor de toekomstige inrichting van Nederland een zwaar accent komt te liggen op provinciale en stedelijke visies en initiatieven. Deze decentralisatie van de inrichting van Nederland geeft het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen nieuwe mogelijkheden om ruimtelijke en economische ontwikkelingen te verbinden met cultuur. Dat gebeurt in de nota zelf niet in concrete zin. Door een nieuwe, integrale aanpak kan de eigen culturele identiteit van het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen effectief worden versterkt. In een apart kader hebben we de elementen genoemd die deze identiteit uitdragen (zie box 4).

Internationaal perspectief?

CAN! bevindt zich in een interessant krachtenveld met Groningen in het noorden, de Randstad in het westen, Maastricht in het zuiden (met in het verlengde Luik/Brussel) en het Ruhrgebied in het oosten. Ten opzichte van al deze culturele centra zal het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen een eigen -grensoverstijgende- positie moeten innemen met een duidelijk herkenbaar profiel. Als de in dit document ontwikkelde denklijn tot realiteit komt, dan is de volgende positie mogelijk:

“Uniek is haar samengaan van cultuur en natuur. Door het bestaan van de Veluwe en een groot rivierenlandschap heeft het een geheel eigen, aantrekkelijk handschrift gekregen, aangescherpt door de lijnen met het Duitse achterland. Welkomte rust en een interessante culturele dynamiek wisselen zich hier af.”

Een resultaatgerichte Euregio Rijn-Waal

Het Knooppunt Arnhem-Nijmegen maakt deel uit van de Euregio Rijn en Waal met een secretariaat in Kleve. Door een uitdrukkelijk CAN!-profiel kan een uitstraling ontstaan naar de gehele Euregio. Dit kan de volgende voordelen opleveren: versterking van grensoverschrijdend cultuurtoerisme, overleg over een gezamenlijke aanpak in EU-verband en gebruikmaking van speciale EU-programma's ter stimulering van de positie van cultuur in de Euregio. Bij dit alles moet worden ingezet op een CAN! die bijdraagt een resultaatgerichte werkwijze ter voorkoming van veel bureaucratie en overleg.

Met specifieke steun van de provincie Gelderland

Samen met de provincie zal aan de vormgeving van dit nieuwe beleid moeten worden gewerkt. Zo kan de provincie haar expertise en financiële mogelijkheden inzetten, stimuleren dat een vruchtbare relatie met de rijksoverheid ontstaat en dat de communicatie met de andere steden uit de provincie soepel loopt. Deze wensen sluiten nauw aan op het eigen cultuurbeleid van de provincie voor de periode 2001-2004 en op het cultuurconvenant voor Oostelijk Nederland (dat het resultaat is van een overleg tussen het rijk, de provincies Gelderland en Overijssel en enkele stedelijke netwerken waaronder Arnhem-Nijmegen).

7. CAN!: een huis voor Artistiek en Cultureel Ondernemerschap

Strategisch cultureel besturen

De intentie van de opstellers van dit document om CAN! te presenteren, overstijgt de muren van hun culturele organisaties; samenwerken en samen nieuwe initiatieven realiseren is het nieuwe credo. Met deze opstelling willen zij ook investeren in nieuwe competenties. Competenties die het mogelijk maken de interne bedrijfsvoering af te stemmen op de dynamische omgeving van het Knooppunt Arnhem-Nijmegen. Op twee niveaus zijn nieuwe competenties te formuleren, te verdiepen en/of te verbreden: artistiek ondernemerschap en cultureel ondernemerschap.

In dit kader past allereerst reflectie op de kwaliteit van het functionerend management van culturele organisaties in Arnhem en Nijmegen. In het algemeen gesproken vinden we dat we niet tevreden mogen zijn met de kwaliteit, zoals die tot voor kort aanwezig was. We wachtten te veel af met nieuwe initiatieven, keken eenzijdig naar het gemeentebestuur om onze problemen op te lossen en besteedden onvoldoende tijd aan visie- en coalitievorming. Het management wisselde snel en ook op eenzijdige, soms onplezierige wijze. We 'stonden erbij en keken ernaar' zonder de problemen te anticiperen en adequate oplossingen aan te dragen. Met de hier gepresenteerde schetsen van ondernemerschap als concretisering van het strategisch cultureel besturen willen we effectief een verandering bewerkstelligen.

Artistiek ondernemerschap: waar het kan en waar het ook moet

Artistiek ondernemerschap vormt de kern van een vitaal cultuurklimaat. Een belangrijk aspect van dit ondernemerschap is de ideeënrijkheid. Ideeën over hoe kunst en cultuur kunnen vernieuwen, hoe kunstenaars zelf gestimuleerd kunnen worden een ondernemende bijdrage te leveren aan culturele ontwikkelingen. Ideeën ook over hoe vanuit een brede humuslaag bijzondere talenten zich ontwikkelen, die nationaal en internationaal in de voorste linies opereren. Artistiek ondernemerschap veronderstelt een veelvoud aan faciliteiten en goede randvoorwaarden die de kans op succes vergroten. Vandaar ook het eerdere pleidooi voor een CAN!-fonds voor artistiek ondernemerschap (zie verder box 5 met een nadere uitwerking van cultureel ondernemerschap). De directies van de culturele instellingen willen het echter niet laten bij de instelling van een fonds door CAN!. Ze vinden artistiek ondernemerschap voor de eigen organisatie van een zo'n fundamenteel gewicht, dat zij zelf ook gezocht hebben naar mogelijkheden, bijvoorbeeld binnen de eigen financiële kaders. Zo is er het voorstel om de komende jaren een klein deel van het eigen budget geheel te besteden aan totaal vrij werk, waarbij de aan te zoeken kunstenaar of kunstenaars geheel vrij is/zijn om in een bepaalde periode datgene te scheppen wat slechts naar eigen artistiek inzicht van belang is. Geen regels en geen voorwaarden vooraf, maar een totale vrijheid typeren deze nieuwe R&D-activiteiten. De directies verwachten dat een dergelijk artistiek basiskamp het eigen cultuurbeleid van nieuwe impulsen voorziet.

Een cultureel Public-Private-Partnership via pilotprojecten

De culturele sector heeft in het algemeen grote behoefte aan strategische kennis op het gebied van de samenwerking tussen cultuur en bedrijfsleven. Het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen vormt daarop geen uitzondering. Binnen KAN-netwerken kan op voortvarende wijze aan de vorming van deze kennis worden gewerkt. Met name kennis over het economische gedrag van

consumenten en bezoekers binnen de vrijetijdsindustrie is gewenst. Met pilotprojecten, financieel gesteund door het Knooppunt Arnhem-Nijmegen, kan onderzoek gedaan worden naar de potentie van een ketenaanbod: vervoer-verblijf-vermaak. Deze projecten kunnen bijvoorbeeld gegevens opleveren over de tijd die buitenlandse gasten in het KAN-gebied willen en kunnen doorbrengen, welke attracties daarbij bepalend zijn en welke rol cultuur daarbij speelt. Een ander pilotproject kan betrekking hebben op het verstrekken van informatie over culturele bezoeken aan het KAN-gebied. Deze gemeenschappelijke KAN-VVV heeft dan expliciet tot taak CAN! euregio-naal, nationaal en internationaal te promoten. De organisatievorm voor deze pilots is de PPP-constructie waarbij op KAN-niveau culturele organisaties en het bedrijfsleven samenkomen. Deze cultureel-economische netwerken – ondersteund door een hoogwaardige ICT – vormen een belangrijke voorwaarde voor het succes van CAN!. Organisaties als Gelredome, Nijmeegse Vierdaagse en de KUN vervullen een spilfunctie in deze netwerken, tezamen met de internationale boegbeelden als De Hoge Veluwe/Kröller Müller, Burgers Zoo en het Nederlands Openluchtmuseum.

Schep een Culturele KAN-ontwikkelingsmaatschappij BV

Speciale aandacht vraagt de oprichting van een culturele ontwikkelingsmaatschappij, die culturele initiatieven vormgeeft en ondersteunt via risicodragend kapitaal (bijv. via achtergestelde leningen en aandelenparticipatie). Zo mogelijk is dit idee te koppelen aan reeds lopende activiteiten om vanuit de Gelderse Ontwikkelingsmaatschappij een vergelijkbare onderneming op te richten. Een dergelijke ontwikkelingsmaatschappij – in de vorm van een BV – staat los van politieke organen en kan op zelfstandige en onafhankelijke wijze binnen het KAN-gebied veelbelovende culturele initiatieven aan de vraagzijde steun geven. In het bestuur van deze BV zijn vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, projectontwikkelaars en de culturele sector opgenomen.

8. De noodzaak van een Culturele Dialoog

Met het hier gepresenteerde cultureel visiedocument willen de directies van culturele instellingen uit Arnhem en Nijmegen mede sturing geven aan de uitdagingen binnen het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen. Cultuur is daarin geen geïsoleerd eiland, maar een geïntegreerd onderdeel van de ambities en netwerken op KAN-niveau, die tot nu toe vooral ruimtelijk en economisch van aard zijn. De kern is het uitgangspunt dat een vitale cultuur – groot- en kleinschalig – (geworteld is in de lokale samenlevingen van Arnhem en Nijmegen, maar daarbij de (inter)nationale standaard niet schuwend) een kwaliteitsimpuls vormt voor haar gehele omgeving. Een omgeving die een unieke combinatie laat zien van natuur- en cultuurwaarden, een parklandschap dat een evenwicht bezit tussen water (rivieren Rijn en Waal) en groen (Veluwe, uiterwaarden). Een omgeving ook waarin Europese transportstromen (HSL-Oost, Betuwelijn) ontstaan die bijdragen aan een economische en sociale dynamiek. We willen met CAN! de dialoog aangaan. In deze Culturele Dialoog met bestuurders, bewoners en organisaties binnen het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen zal blijken of de culturele ambities gedeeld worden en mogelijkheden aanwezig zijn deze ambities te realiseren.

Vijf boxen

In het op de hoofdtekst volgende deel kijken we op creatieve wijze nader naar enkele mogelijkheden en consequenties van de geschetste hoofdlijnen. Ook voor dit deel van het document geldt, dat we beogen voeding te geven aan een culturele dialoog, waarin alle betrokken partijen actief deelnemen.

Box 1: De kwaliteit van het verhaal

De behoefte aan kwaliteit zal in de 21e eeuwse samenlevingen een aantal bijzondere impulsen krijgen. De moderne consument lijkt zich vooral te richten op korte belevenissen. Bij elk merk gaat het niet meer om de eigenschappen van een product, maar om de emoties die de consument bij het zien van het product ondergaat (voorbeeld: Autostadt van het Volkswagenconcern). Deze belevenis-economie (Experience-Economy, Entertainment Economy) is volop in ontwikkeling en het is de verwachting dat kunstenaars een belangrijke rol zullen spelen om de vaak op de korte termijn gerichte belevingen meer diepgang te geven. Deze betekenisgeving zal tot volle ontwikkeling komen als de informatiemaatschappij met haar geavanceerde computertechnologie getransformeerd wordt tot een creatieve maatschappij, waarin het verrassende verhaal op de voorgrond treedt (Dream Society). Niet de aanwezigheid van tastbare producten kenmerkt deze creatieve maatschappij, maar bijzondere verhalen die op allerlei wijzen (analoog en digitaal) tot ons komen en zelfs door de kracht van de verrassing organisaties en samenwerkingsverbanden veranderen. Hier heeft cultuur niet de functie van 'het opleuken' van het bestaan, maar brengt ze een diep besef van kwaliteit tot uitdrukking.

Box 2: over de financiering

De financiering van de gesubsidieerde, niet-commerciële kunstensector geschiedt anno 2001 volgens de volgende systematiek. Op basis van gemeentelijke, provinciale en landelijke cultuurplannen verstrekt de overheid meerjarige, structurele subsidies aan (vaak grote) culturele organisaties, zoals theatergroepen, orkesten, musea, kunstuitleencentra, schouwburgen, concertzalen, popodia en muziekscholen. Naast deze subsidie dient een culturele instelling eigen inkomsten te realiseren door middel van kaartverkoop, horeca, merchandising, winkelverkoop of anderszins. Voor speciale activiteiten is de instelling aangewezen op particuliere fondsen en zakelijke sponsoring. Culturele organisaties kennen als privaatrechtelijke instellingen in de regel de stichtingsvorm. In een aantal situaties vallen de organisaties direct onder het gemeentebestuur en missen zij een zelfstandige juridische identiteit. Voor kleinschalige initiatieven bestaan er fondsen en regelingen die ad hoc subsidies verstrekken. Deze subsidies zijn gewoonlijk projectgericht.

Naar de mening van de opstellers van CAN! zal de financiering van de in dit document vermelde plannen moeten berusten op de volgende uitgangspunten:

1. Gemeentelijke vervangingsinvesteringen (gereserveerde fondsen voor nieuwbouw of vernieuwbouw)
2. Gelden afkomstig uit het GSB (Grotestedenbeleid)
3. Financiering via gelden Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening
4. Specifieke uitkeringen Kunstenplan 2005-2008
5. Provinciale bijdragen
6. Uitkeringen van de Europese Fondsen
7. Gezamenlijke financiering door middel van PPP
8. Culturele Ontwikkelingsmaatschappij BV

Box 3: memo

To: wethouders@cultuur arnhem-nijmegen.nl
From: rapporteur@eu.cultuur.org
Subject: Cultuur Arnhem-Nijmegen (CAN!)
Date: 19 maart 2016

Geachte wethouders,

Zoals tijdens de laatste digiconferentie is afgesproken, treft u hierbij mijn bevindingen over de cultuur in het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen op hoofdlijnen aan. Voor een uitgebreide rapportage verwijst ik naar onze website. De informatie is te downloaden door het inspreken van het keyword <CAN>.

Mijn algemene indruk is dat het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen er heel goed in is geslaagd aansluiting te vinden bij het Europese Net van Culturele Steden (ENCS). Kunstenaars van naam vertoeven graag in de omgevingen van Arnhem en Nijmegen en niet zelden vestigen interdisciplinaire kunstenaarskolonies zich voor langere tijd in één van de centra. Productienetwerken op het gebied van podiumkunsten -regionaal en nationaal- dragen bij aan een cultureel divers repertoire, hetgeen geen geringe prestatie is gezien de relatieve achterstand die er zo'n 15 jaar geleden bestond. De diverse knowledge centres in het kunstvakonderwijs hebben ervoor gezorgd dat ondernemende kunstenaarsinitiatieven zich goed konden wortelen in de beide steden, wat de aandacht heeft getrokken in heel Europa. Wat ook heel bijzonder is, is de toegankelijkheid van de culturele voorzieningen voor de eigen inwoners. Schaduwkant is lange tijd geweest, dat het vrij lang heeft geduurd voordat verschillende culturele minderheden een rol van betekenis gingen spelen in het openbare culturele leven in stad en regio. Eerst na het ontstaan van het Internationale Centrum voor Islamitische Cultuur (ICIC) in Overbetuwe is van een duidelijk integratieproces sprake. In dit proces hebben ook de multimediale bibliotheken, de 40 cultuureducatieve centra in Arnhem-Nijmegen en de sociaal-culturele centra in de steden en dorpen in het KAN-gebied op hun geheel eigen wijze een actieve rol gespeeld na een periode van aftasten en gewinning. Inmiddels hebben een aantal bekende transculturele amateur-initiatieven via deze centra het grote publiek bereikt.

Meer specifiek wil ik het volgende signaleren. De bouw in Arnhem van een Internationale Centrum voor Beeldende Kunsten en Vormgeving Arnhem (ICBKVA), begin van deze eeuw, heeft een enorme stimulans gegeven aan de ontwikkeling van deze kunstvormen. De traditionele scheiding tussen distributie en productie is verdwenen en toonaangevende exposities, workshops, en installatieperformances bepalen nu het beeld van deze ruimte. Voor een niet gering deel is dit te danken aan de zeer opvallende architectuur van het gebouw, waarmee de architect al diverse prijzen heeft gewonnen. Dit complex is niet los te zien van het Multimedia Complex dat in Nijmegen (MuCoN) is verrezen en waar nieuwe vormen van beeldcultuur zijn ontstaan en ten toon gesteld worden. Dit centrum vormt inmiddels een onderdeel van een Europese netwerk van centra voor nieuwe beeldcultuur, gesteund door het EU-Task Force for Culture. Inmiddels komt het niveau van zijn opleidingen digitale cultuur -indertijd een initiatief van de HKA, HHN, KUN en het bedrijfsleven- overeen met de Europese standaard. Aanvankelijk hebben de beide instituten uit Arnhem en Nijmegen zich helaas enigszins los van elkaar ontwikkeld maar gaandeweg is er een groeiende samenwerking ontstaan, mede met behulp van ICT.

De bouw van de Multiplexen Theaters mag dan tien jaar geleden omstreken zijn geweest, achteraf bezien hebben de beide gemeenten een juiste investeringsbeslissing genomen. Het alomtgeprezen Arnhemse productieklimaat kon alleen maar ontstaan doordat definitief afscheid genomen werd van de traditionele schouwburgarchitectuur. De huidige podia laten nu (in beide steden) een veelzijdig theater

zien. Tijdens mijn bezoek aan één van de multiplexen trof ik een gezelschap voormalige captains of industry aan die deelnamen aan een reünie. Zij vertelden mij omstandig met welk een plezier zij zo'n vijftien jaar geleden hebben samengewerkt met de culturele sector om de culturele infrastructuur van een internationale dimensie te voorzien. Ook vertelden zij vol trots dat zij zelf aan de wieg hebben gestaan van het commerciële Entertainment Parc van het Gelredome.

Voor velen onverwacht -maar voor de kenner geen verrassing- vormt de levendige muziekcultuur die in beide steden, maar vooral in Nijmegen is ontstaan. Allerlei nieuwe vormen van muziek (voorheen onder andere wereldmuziek genoemd) worden hier op een hoog niveau beoefend en beleefd. Niet onbelangrijk is de opstelling van het HKA-conservatorium geweest. Dit instituut heeft op aansprekende wijze de heftige urban streetwise culture uit Arnhem-Nijmegen geïntegreerd in het bestaande opleidingsaanbod. De manier waarop historische gebouwen hun nieuwe plek hierin hebben gevonden, is vanuit planologische monumentenzorg spraakmakend. De stemmen, die in het prille begin van deze eeuw opgingen over een oneigenlijk gebruik van deze panden zijn verstomd. De investering heeft het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen overigens als studentensteden geen windeieren gelegd zoals uit recentelijk onderzoek is gebleken. Indrukwekkend vind ik ook de presentatie van de archeologische opgravingen in het Nieuwe Archeologisch Centrum in Nijmegen (NACN). Dit door alle KAN-gemeenten opgerichte centrum stelt zijn vondsten met behulp van de modernste multimediatechnieken voor een breed publiek op originele manier ten toon. De website van het centrum is terecht genomineerd voor de prestigieuze Eurotopiaprijs.

In een afzonderlijke rapportage ga ik nog in op het architectonisch opdrachtenbeleid, het aanbod van festivals, artistiek ondernemerschap en de samenwerking tussen cultuur en bedrijfsleven. Hier kan ik slechts opmerken dat uit de participatie van vele betrokkenen blijkt hoezeer het van belang is geweest dat de gemeenteraden samen met het particuliere bedrijfsleven begin deze eeuw een aantal structurele maatregelen hebben genomen om de culturele infrastructuur van een gedegen impuls te voorzien. Dit in nauwe samenhang met het economisch en ruimtelijk beleid van het Knooppunt Arnhem-Nijmegen. Het is dit bewuste beleid geweest dat de inwoner en bezoeker van Arnhem en Nijmegen anno 2016 in staat stelt op geheel eigen wijze te kunnen genieten van kunst en cultuur in een kwalitatief hoogstaande landschappelijke omgeving.

Tenslotte een punt van zorg dat hier niet onvermeld mag blijven. Van verschillende kanten heb ik e-mails gekregen waarvan de gemeenschappelijk teneur luidde: Arnhem-Nijmegen vallen terug in een sfeer van zelfgenoegzaamheid over hetgeen is bereikt. Zelf heb ik daarvan nog geen duidelijke sporen gevonden maar de culturele renaissance in het Ruhrgebied maar vooral ook de sterke interculturele dynamiek van de regio Brussel vragen ook in deze tijd om een alert, gemeenschappelijk cultuurbeleid in een Europese context.

Ik hoop u met deze rapportage van dienst te zijn geweest.

was getekend,
Rapporteur.

PS

Helaas heb ik het door u genoemde cultureel document CAN! uit 2001 niet kunnen achterhalen. Ook de culturele organisaties konden mij hierover geen duidelijk verschaffen. Navraag leerde dat slechts eenmalig in beperkte oplage een basisdocument is verstuurd, dat door betrokken partijen al snel als groeidocument werd gezien. De steeds wisselende versies zijn uiteindelijk gesplitst in concrete plannen.

Box 4: Cultuur en de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening

Aan het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen besteedt de Vijfde Nota aparte aandacht. Cultuur neemt hier een zeer bescheiden plaats in. Door culturele elementen aan de nota toe te voegen krijgt cultuur een meer prominente positie. Deze aanpak is hier verwoord. Eerst wordt een punt uit de nota in cursief afgedrukt, gevolgd door onze toevoegingen.

1. *“Versterking van afstemming met het kenniscentrum Wageningen”*

Vanuit de cultuur zien we een combinatie ontstaan met de KUN om te komen tot een cultureel georiënteerde inrichting van het landschap rondom het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen. Dit mede met het oog op de punten hieronder.

2. *“Versterking van de afstemming in het grensgebied en van de samenwerking met Kleef en Emmerik.”*

Voor de cultuur betekent deze samenwerking vooral de uitwisseling van plannen en voorname. Een gezamenlijk optrekken richting Europese Unie is gewenst voor het verkrijgen van ontwikkelingsgelden. Samenwerking kan er tevens toe leiden dat de bevolking uit de steden informatie krijgen over de culturele activiteiten binnen het Euregiogebied. Tenslotte kan een gemeenschappelijke regie ontwikkeld worden om een versterkte positie te realiseren tussen Randstad (NL) en Ruhrgebied (D).

3. *“Specifieke economische ontwikkeling (bedrijven van internationaal belang) rond het HSL-station Arnhem en het MTC Valburg.”*

Indien we hier cultuur buiten beschouwing laten dreigt het gevaar van een zeer eenzijdige ontwikkeling, gedomineerd door economische waarden. Cultuur is hier een conditio sine qua non om het gebied tot kwaliteit te laten komen. Het gaat daarbij om zowel hoogwaardige voorzieningen in de steden zelf, als om een verantwoorde architectonische ontwikkeling (qua bouw en landschap).

4. *“Verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit en ontwikkelen van de hoofdcentra van Arnhem en Nijmegen.”*

Hier zien we voor de cultuur een extra motief om de plannen zoals verwoord in CAN! serieus te nemen. CAN! is immers een aanzet tot een antwoord op de vraag naar hoogwaardige cultuur bin-

nen de twee steden. Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit is reeds aangeduid in het eerste punt.

5. *“Zorgen voor een hoogwaardige openbaarvervoersverbinding tussen en aansluitend op de belangrijkste centra in het netwerk.”*

De culturele accommodaties moeten onderdeel van het netwerk zijn. Voorwaarde is wel dat ook aan de buitenlandse bezoeker wordt gedacht. Een artistieke inrichting van de halteplaatsen hoort bij hoogwaardige verbindingen. Ook hier kan de eigen identiteit worden versterkt. Vanuit kunst en cultuur is het van belang niet alleen te denken in analoge verbindingen, maar ook ICT in te zetten om informatie te verspreiden en te verzamelen.

6. *“Zorgen voor een efficiënt systeem van stedelijke distributie”*

Het is van cultureel belang dat het totaal aantal bovenstedelijke voorzieningen geen dubbelingen kent. In dit document is ervoor gekozen om elkaars profielen te ondersteunen en op CAN!-niveau tot programmeringsafspraken te komen.

7. *“Ontwikkelen en behouden van karakteristieke waterfronten binnen de randvoorwaarden van het beleid voor het rivierengebied.”*

Hierdoor neemt de kwaliteit van de steden toe. Voor de culturele accommodaties zien we grote mogelijkheden om deze stijgende aantrekkelijkheid om te zetten in verhoogd cultuurbezoek. Zo mogelijk moeten culturele voorzieningen onderdeel worden van de gebieden die verbonden zijn met de waterfronten.

8. *“Ontwikkelen van een regionaal parkstructuur.”*

Wij pleiten ervoor cultuur expliciet op te nemen in de planontwikkeling. Allereerst vanuit de gewenste landschappelijke architectuur, maar ook met name voor het scheppen van ruimte voor artistiek en cultureel ondernemerschap. Met behulp van KAN-gelden kan een nieuwe voorziening (in het gebied tussen de steden Arnhem en Nijmegen) worden gebouwd, waarin cultuur en natuur elkaar op vernieuwende wijze ontmoeten en die uitdrukking geeft aan de wijze waarop kunstenaars, architecten en cultureel planologen binnen het KAN-gebied samenwerken.

Box 5: Over cultureel ondernemerschap, een uitwerking

Cultureel ondernemerschap is vooral een wijze waarop culturele organisaties worden gerund. Dit cultureel ondernemerschap heeft de volgende kwaliteiten:

- Cultureel ondernemerschap brengt de culturele ambities in overeenstemming met de *financieel-economische mogelijkheden*. Een eis daarbij is dat de cultureel ondernemer op zoek gaat naar mogelijkheden die private financiering biedt en zich niet louter oriënteert op kunstsubsidies. Kenmerk van cultureel ondernemerschap is ook creatief het spel van 'vraag en aanbod' spelen zoals aangegeven in de tweede paragraaf. Het gaat daarbij om een scherpe neus voor culturele vragen vanuit de samenleving. Deze vragen verdienen een vertaling in het artistieke en economische productie- en programmeringsproces. Daartegenover staat dat directies hun culturele organisaties niet moeten leiden vanuit een 'mission impossible'. Het is genoegzaam bekend dat niet-commerciële kunstvoorzieningen als schouwburg, museum, muziektheater en filmhuizen structureel draaien op gelden die de gemeenschap ter beschikking stelt. Hun culturele bedrijfsvoering is niet te financieren via inkomsten uit de vrije markt, noch is hun productiviteit zo te verhogen, dat stijgende kosten te compenseren zijn. Als hun financiële middelen zo

minimaal zijn en niet in verhouding staan met een beoogde taakstelling, dan behoort de cultureel ondernemer duidelijk grenzen te stellen en deze 'mission impossible' niet te accepteren. Dit standpunt gaat vrij ver want bij de bouw van nieuwe culturele accommodaties weten we dat er structurele gebreken zullen komen in de exploitatie maar dat deze niet worden genoemd. Komen de exploitatiekosten op tafel (meer structurele subsidie t.b.v. toekomstige exploitatie), dan is de kans zeer groot dat de bouw geheel niet doorgaat. In dit document wijzen we zo'n beleidspraktijk af, omdat deze bijna altijd gepaard gaat met het sneuvelen van reputaties en langdurige mystificatie omtrent de culturele bedrijfsvoering.

- Culturele ondernemers die leiding geven aan niet-commerciële kunstinstellingen maken ernst met hun *cultureel opdrachtgeverschap*. Zij zien hun culturele opdracht niet alleen door een financieel-economische bril, maar ook door een sociale. Dit betekent dat zij zich op innovatieve wijze inzetten om hun cultureel kapitaal te delen met nieuwe publieksgroepen. Cultuureducatie laat goed zien hoe cultureel ondernemers met deze maatschappelijke verantwoordelijkheid omgaan. Culturele ondernemers zien cultuureducatie als een voorziening bij uitstek om de toegankelijkheid van kunst en cultuur daadwerkelijk te bevorderen.

Over het proces

Eind 1999 nemen Freek van Duijn (Muis Sacrum/Schouwburg Arnhem) en Bart Vaessen (De Lindenberg Nijmegen) het initiatief om te komen tot een cultuurpolitieke visie binnen het Knooppunt Arnhem-Nijmegen. Directe aanleiding vormt het verschijnen van cultuurnota's in de genoemde steden. Het initiatief wordt op persoonlijke titel omarmd door de directies van de grotere culturele instellingen uit beide steden. Samen met Giep Hagoort (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht) wordt een basistekst geschreven en het proces uitgezet. In de eerste versies van het document wordt nog sterk uitgegaan van het bestaan van twee gescheiden profielen van beide steden. In de eerste bespreking van het concept met de directies wordt gekozen voor een integrale aanpak. Niet de beide steden vormen immers het uitgangspunt, maar een gezamenlijke intentie om het stedelijk netwerk Arnhem-Nijmegen van een hoogwaardig cultureel profiel te voorzien. De hoofdpunten uit de aangescherpte tekst worden vervolgens onder leiding van Theo Camps (Rijnconsult) voorgelegd aan een groep prominente deskundigen en aan enkele individuele experts (zie lijst 'Met dank aan'). Deze 'brainstorm' levert opnieuw een aantal inspirerende aanvullingen en verdiepingen op. De centrale boodschap luidt: blijf vasthouden aan de sterke kanten van Arnhem en Nijmegen; overdrijf niet de mogelijkheden van een CAN! en laat zien dat het voor bestuurders van de beide steden van essentieel belang is samen te werken. En: geef het visiedocument een open karakter waardoor een echte dialoog kan ontstaan. Tijdens deze ontmoeting wordt ook uitdrukkelijk de mogelijkheid van een culturele ontwikkelingsmaatschappij genoemd. Vervolgens is er een ontmoeting met vertegenwoordigers van kleinschalige initiatieven uit Arnhem en Nijmegen georganiseerd. Naast waardering voor het initiatief werd ook de argwaan scherp onder woorden gebracht: in hoeverre zijn de grotere instellingen echt solidair met de (financieel kwetsbare) kleinschalige initiatieven. De afspraak wordt gemaakt na publicatie van het document op initiatief van de samenstellers opnieuw bijeen te komen. In een afrondende sessie van de samenstellers worden nog verschillende formuleringen aangescherpt. Opnieuw wordt vastgesteld dat het document vooral de tongen moet losmaken over de richting die wordt ingeslagen. In het bijzijn van een groep genodigden wordt de tekst op 19 maart 2001 publiekelijk gepresenteerd in Brasserie Het Koetshuis Op 'De Hucht' in Elst. Met het KAN is afgesproken dat de tekst van CAN! via www.kan.nl kan worden geraadpleegd.

lijst met afkortingen

BV	Besloten vennootschap
CAN!	Cultuurprofiel Arnhem-Nijmegen
EU	Europese Unie
GSB	Grote Stedenbeleid
HAN	Hogeschool Arnhem-Nijmegen
HGO	Het Gelders Orkest
HKA	Hogeschool voor de Kunsten Arnhem
HSL	Hoge Snelheidslijn
ICT	Informatie en communicatie technologie
KAN	Knooppunt Arnhem-Nijmegen
KUB	Katholieke Universiteit Brabant
KUN	Katholieke Universiteit Nijmegen
MMKA	Museum voor Moderne Kunst Arnhem
PPP	Public Private Partnership
R&D	Research & Development
RO	Ruimtelijke Ordening

CAN!

Colofon

Samenstellers: directies culturele instellingen Arnhem en Nijmegen (op persoonlijke titel) Hans van Bommel (Het Domein van kunst en cultuur Arnhem), Ted Chiaradia (LUX), Freek van Duijn (Muis Sacrum/Schouwburg), Antoinette Gerhartl (Museum Het Valkhof), Jan Hovy (Bibliotheek Arnhem), Willem Huberts (Bibliotheek Nijmegen), Alex Kühne, Rob Ligthert (Toneelgroep Oostpool), Dick van der Meer (Het Gelders Orkest), Willy Smits (Introdans), Jan Taat (Schouwburg Nijmegen/Concertgebouw De Vereeniging), Bart Vaessen (De Lindenberg), Jan Vaessen (Nederlands Openluchtmuseum), Mirjam Westen, Marco Grob (Museum voor Moderne Kunst Arnhem).

Procesgroep: Freek van Duijn, Ted Chiaradia, Giep Hagoort, Bart Vaessen.

Procesbegeleiding: Giep Hagoort

Voorzitter brainstorm: Theo Camps

Adviezen: Reinoud van Assendelft de Coningh (Reinoud van Assendelft BV), Theo Camps (Rijnconsult), Muus Groot (RTV Gelderland), Willem Hillenius (Hogeschool voor de Kunsten Arnhem), Geert Jansen (Knooppunt Arnhem-Nijmegen), Ronald Migo (Kamer van Koophandel), Jeanne Mulder (Hogeschool Arnhem en Nijmegen), Jan Peters (Katholieke Universiteit Nijmegen), Bert Slingenberg (oud-wethouder Arnhem), Piet Wijn (Ondernemerssociëteit KAN), Harry de Vries (BASF).

Vormgeving: Einder Communicatie, Petra Smits

Eindredactie: Jurgen Friedrichs

Druk: drukkerij Trioprint

Oplage: 1500 exemplaren

Website: www.kan.nl

Arnhem-Nijmegen maart 2001

Overname van de tekst is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding.

CHAIN!

Correspondentie-adressen

Freek van Duijn
p/a Muis Sacrum/Schouwburg Arnhem
Postbus 1103
6801 BC Arnhem
T 026-372 07 20
F 026-443 43 96
E freek.van.duijn@arnhem.nl

Bart Vaessen
p/a De Lindenberg
Postbus 578
6500 AN Nijmegen
T 024-327 39 11
F 024-327 39 53
E b.vaessen@delindenberg.com

CAN!